

Віталій КОНОНЕНКО¹

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника
ORCID 0000-0002-5522-674X

Християнські цінності в мовно-естетичній рецепції Василя Стефаника

Морально-етичні пріоритети, що їх сповідує Василь Стефаник і герої його художнього дискурсу, ґрунтуються на усвідомленні християнських цінностей як основоположних, вихідних, фундаментальних; водночас, відтворюючи світосприймання покутських селян, письменник відбивав власне народне осмислення Божих заповідей, вироблену в національному соціумі традиційну систему етичних норм, позаяк ще язичницькі уявлення про життя і смерть, добро і зло, правду і кривду. У мовомисленні автора оповідей, що відображали ці трансформовані в народному світобаченні моральні правила поведінки, етичні позиції Стефаника та його героїв можуть збігатися або не збігатися, але слова осуду чи схвалення тих чи тих дій зазвичай приховані в об'єктивованій манері письма, у глибинних структурах, розрахованих на домислювання з боку адресата. Якщо поведінка героя, що порушує християнські настанови, має знаходити різке засудження з боку громади села, письменник, як і його персонажі, зазвичай посилається на обставини, що спричинили гріх, прагне не моралізувати з цього приводу, а пояснити, чому етичні норми, християнські заповіді порушені.

Скажімо, за текстом оповіди про вбивство нещасним батьком рідної дитини, бачимо, що Гриць звертається думкою до Бога лише після того, як вчинив страшний злочин (– *Мнеоца, і сина, і Світого духа, амінь*²), отож розуміє, який гріх бере на душу, й готовий до покарання (– *Я си кари приймаю, бо-м завинив, та й на шибеницу!*). Сцені загибелі Доцьки передує розгорнутий опис

¹ Віталій Кононенко – професор, доктор філологічних наук, академік Національної академії педагогічних наук України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, kzm.pu.if@ukr.net

² Tu i dalej cyt. za: Stefanik V. S. *Proza*, ukrlit.org/stefanyk_vasyl_semenovych/tvory [dostęp 20.01.2018]

поневірянь Гриця; реакція селян на злочин доволі стримана: *А тепер усе село про нього заговорило* (а що саме казали, чи засуджували, чи ні, залишилось за лаштунками; обережно *заговорили* ховає позатекстове оцінювання) (*Новина*). Ключовими постають слова на позначення провини й покарання (*кара, завинив, шибениця*).

У багатоярусній концептосфері Василя Стефаника³ постають константні категорії *гріх, життя, смерть, помста, віра, каяття, спокуса*, що витлумачуються передовсім як трансцендентні поняття, які в експліцитному чи імпліцитному вираженні входять у текстове тло оповіді. Мовно-естетичне тлумачення, скажімо, *гріха* як порушення Божої заповіді має в Стефаникових текстах центральні і периферійні семантичні показники; в трактування *гріха* як „зла перед очима Божими”⁴ в оцінку письменника включено позначення ‘кара’, ‘покаяння’, ‘сповідь’, ‘мука’, ‘страх’. У більш широкому осмисленні в орбіту цього поняття можуть входити такі смислові одиниці, як ‘горе’, ‘справедливість’, ‘нещастя’, ‘помста’. У трансцендентному баченні *гріх* входить у триаду *життя-гріх-смерть*⁵, що знаходить художню реалізацію в дискуривних рішеннях письменника.

За Стефаником, у морально-етичних учинках героїв постає ділема, що нерідко набуває ознак антиномії, – *гріх – не гріх*, причому однозначної відповіді проблема не має; в контексті з’являються додаткові семантичні, оцінні, асоціативні конотації, що не дають змоги безпосередньо засудити чи виправдати грішника. Навіть більше, визнане християнськими нормами гріховне часом одержує ознаки, що пом’якшують визначення вчинку як гріха; межі зла й добра, грішного й праведного стають нечіткими, розмитими.

Персонажі його оповідань нерідко виправдовують свої більші або менші гріхи, сподіваючись на Боже прощення, скоюють їх свідомо з наступним каяттям або без нього. Скажімо, стара Романиха добре знає, що красти – гріх, але змушена була согрішити (краде дошку з-під церкви), бо замерзала взимку в холодній хаті. Радні усвідомлюють, що її вчинок – гріх, але відмовляються її карати, бо *це, відай, би було не по правді* (*Засідання*). Отож гріх старої може бути прощений, це народний вердикт, громадська думка щодо того, що й гріх може бути виправданий. Визначальним словом-поняттям стає *правда*.

Визначаючи *гріх* як абсолютне поняття, що утверджується християнськими приписами й народними уявленнями про справедливість, що мають у підґрунті звичаєве право, герої Стефаника у своїх переслідуваннях „грішника” нерідко виходять за межі загальногуманістичної моральної поведінки, виявляють своє бачення правди, відкидаючи такі заповіді, як каяття, прощення, милосердя щодо

³ V. Kononenko, *Tekst i slovo*, Київ-Івано-Франківськ 2017, s. 147.

⁴ *Slovník biblijného bogoslov'á*, per. z fr., za red. Ksav'è Leon-Dûfura, Rim 1992, L'viv 1996, s. 205.

⁵ V. Kononenko, *Op. cit.*, s. 155.

пійманого на грішному вчинкові свого ж таки ближнього. Типізована ситуація відтворена в новелі *Злодій*. Піймавши на дрібній крадіжці „злодія”, двоє селян нещадно б'ють його; у цих діях, що перериваються розмовами зі „злодієм”, поясненнями героїв своєї поведінки, виявляє себе не стільки природна жорстокість мужиків, скільки прагнення поступати як годиться; вони переконані в праведності своїх учинків. Звернення „злодія” до селян, що за такі дії мають відповідати перед Богом (– *А Бога не меш боятиси?*), їх не переконує, бо „злодій” теж порушив норми моралі (– *А ти Бога боявси, як-ис ліз у комору?*). Закон звичаєвої поведінки: якщо вчинений *гріх*, з'являється право відповіді на нього гріховною дією (без гріха *не обійдеси*). Посилання „злодія” на те, що *тут нема Бога*, що він ще хоче *образі цілувати*, на селян аж ніяк не діють: *І кинулися на нього, як голодні вовки* (порівняння об'єктивує негативну оцінку дій селян: як *голодні вовки* – вищий вияв авторського засудження). Посилання в текстовому вираженні на те, що значить *боятися Бога*, є виявом вияв різновекторності в розумінні селянами гріховності та наслідків грішних дій.

У спектрі оцінювання гріховності й грішників знайшли текстову реалізацію два аксіологічні підходи. Один позначений через мовленнєві засоби засудження / незасудження, виражені самим порушником заповіді, отож ідеться про самооцінку, якою б вона не була: пом'якшувальною щодо заподіяного чи, навпаки, занадто суворою з огляду на незначну провину. Інше оцінювання представлене засобами, що передають реакцію на гріх з боку рідних, сторонніх осіб, громади, у виключних випадках – через позицію автора. Розглянемо тексти.

Скажімо, вдова Марта, що вчинила страшний гріх – спалила село; роками не визнавалась у скоєному, навіть ксьондзові *правди-м не сказала, відай, тому, що шелестить на ній риза, або тому, що дуже дивиться в очі, або тому, що язик не повертаєси*. Марта закликала до сповіді своїх сестер і приятельку й, посилаючись на близьку смерть, жорстоко засуджує за злочин себе й свого чоловіка. За словами героїні, є *людський гріх, такий, що всі люди ним грішні*, але її гріх страшніший і її покарання уособлюють червоні кліщі, *аби палахкотіли, як ладан на Різдво*, отож опосередковано й вона пам'ятає про Божу кару. Присутні жінки не висловлюють свого засудження вчинку сусідів: вони вражені, приголомшені, але мовчать: *Всі жінки посхоплювалися з лав, гляділи на Марту здурілими очима, стояли, як з дуба витесані* (прикметні оцінні позначення *здурілими очима, як з дуба витесані*). Потреба засудити саму себе через розуміння *гріха* як провини не лише перед Богом, а й перед людьми (звернімо увагу на посилання в тексті: *межи людьми, людський гріх, люди*) зміщується в центр оповіді; ознака вияву загальнолюдського, духовного світобачення в гріховному знайшла своє рішення, Серед ключових вирізняється слово-поняття сумління: *Коби вмерло зо мнов і сумліне моє. Це Бог добре вчинив, що сумліне не говорить голосно... О, то як сумліне заговорить, то такі слова палючі в кожді жилці, що ті слова скали розсиплють на дрібен порох. Найстрашніше те слово від сумління* (Гріх: „Вдова Марта давно хора...”).

З позиції поглибленого психоаналітизму розв'язана проблема спокутування гріха матір'ю хлопчика „байстрюка”. Касіяниха боїться мати кару від чоловіка, що повернувся з війни, але не може не думати про долю дитини: – *Так, суко, будеш покутувати гріх! А це моє щенятко пропаде у бруді і нарузі, ніхто йому сорочини не дасть, а як, не дай Боже, виросте, то буде блукати без мня наймитюгою, навіть не буде чути про свого батька...* Жінка звинувачує в своїй провині не лише себе, а й Бога: – *Ти, Боже, винен, бо ти відібрав мені розум, але водночас визнаючи свій гріх визнає свій гріх: – Будь такий проклятий, як я. Бог начебто присутній у її житті, він ледве не підштовхує її до гріха: – Ой Боже, ти даєш принуку до гріха, але не даєш сили змити гріх.* Чоловік, рідні й сусіди, хоч і засуджують її гріх, але не проклинають (як піп у церкві), просять залишитися в селі, однак почуття втраченої честі примушує жінку піти геть. Її веде материне серце, а не прагнення спокути: – *Гріху, мій гріху! Я тебе відпокутую, і ти в мене виростеш великий, мій сину.* Гріх відступив, перемогла любов і милосердя, що їх сповідує жінка як вищі цінності – християнські й загальнолюдські. Слова *мій гріху* у контексті оповіді знімають із поняття нашарування великої провини (*Гріх: „Думає собі Касіяниха...”*).

Іншу психосоматичну сутність в оцінці свого гріха виявляє герой новели *Палій*, котрий не витримав знущань багатіїв, запалив хати. Чув чийсь *скажені голови*, але його реакція була однозначна: він радів скоєному, не переймався зробленим: *Він скакав, танцював, реготався.* Його гріх пояснюваний, бо за ним стоїть правда, відчуття справедливості. Порівняйте: *Забута кривда в тій хвилині пробудилася. – Гріх мешати за мене, Андрію, гріх...* І далі: – *Молиси за мене, най мене Бог хоронить, най мене направить на ліпший розум, бо те спечу у вогні, як пацюка, бо меш три дні попіл за своїм богацтвом згортати...* (прагнення помститися підтримане зверненням до Бога: *най мене Бог хоронить*).

На противагу ідеї гріха Федір вибудовує ідею правди як вияву вищої справедливості: – *Я на вибір піду і людям усю свою кривду скажу...*, те, що не по правді, герой сприймає як знущання. У відстоюванні своєї гідності він готовий сперечатися з Богом, гріх не є гріх, якщо йдеться про власну честь: – *А Бог най пише гріх, а я не боюси, я за все відповім, так відрубую, як першому-ліпшому.* Життєва позиція, що ґрунтується на праві на помсту, не виключає дотримання християнської віри: – *Но, але дав мені Бог такий розтулок у голові, що я повернувся назад до нашої віри.* Поєднання гріховних думок і християнського смирення як вихідних чинників світобачення набуває ознак типізованої поведінки людини з народу. Слова-поняття *гріх, правда, віра, кара* стають текстотвірними.

Художнє мовомислення письменника через оцінку гріха громадою відбулося в трактуванні тяжкого порушення Божих заповідей – самогубства (*Басараби*), де відтворено картину селянського сприймання грішного в народному уявленні про життя і смерть. Тома Басараб хотів повіситися, його врятували, до обійстя самогубці збіглися люди. Перша їхня реакція – *страх* (це семантичний показник концептного тлумачення гріха): *Вони стояли і дивилися з великим страхом.*

А далі юрба *почала судити по-своєму*. Люди не стільки засуджують Басарабів, у родині яких було чимало самогубців, скільки прагнуть усвідомити, з якої причини вони вдаються до гріха. Згадують про те, що мерці з цього роду *ховані за окопом, не на самім цвинтарі*, що багатії Басараби *поспускають голови вдолину*, що *їх Бог карає*, що гріх у них *усередині покладений* тощо. Висновок відповідає уявленням селян про гріх: – **Гріх, люди, гріх не минає, він має бути відкуплений!** Він *перейде на худобу, він підпалить обороги, градом спаде на зелену ниву, і він чоловікові душу возьме і дасть на вічні муки...* Наївно-релігійне бачення гріха як дії, що призведе до багатьох нещасть, характерне для народного розуміння. Гріх перед Богом скоєний, але не спокутий, гріх стає онтологічною категорією, предметом мисленнєвої діяльності, але пояснити його соціально-психологічні корені селяни не в змозі. Їхній постулат однозначний: *гріх має бути відкуплений*.

У дискурсі новели Суд відтворена ситуація, у якій опосередковано виявляє себе селянська непримиренність, бажання позбутися гріха. Кінцеві слова новели – опис немилосердної розправи над селянами, винними у вбивстві багатіїв: *А ті руки, бвзтво їх хапали їх, мстилися і ревли по селі, а за собою лишали страшний зойк жінок і конають хвилі помсти*. Принцип *око за око, зуб за зуб* начебто знайшов своє втілення, але концептне неприйняття *помсти* як ознаки нелюдяності, нехтування моральними настановами лягають у підґрунтя підсвідомості. Категорія *гріх* знайшла доповнення в категорії *помста*; *каяття* відійшло на другий план, забулося в процесі *покарання*, винні нещадно биті як вияв звичаєвого права, бачення справедливості як відплати. Концептуалізація онтологічних понять *життя, смерть, гріх, страх, віра* відтворена письменником через наївно-релігійне сприйняття.

Письменник інтерпретує дихотомію понять *життя-смерть* передовсім як проблему *долі*, як детерміноване фатальними чинниками; таке бачення відбито в національній свідомості українців в образі вищої сили, духу, що тяжіє над людиною як міфологема⁶. В оцінно-поняттєвому сенсі розгалужену підсистему являють смислові компоненти, що визначають духовну сутність смерті, – це *скіп, мука, страх, могила, похорон* та інші⁷; похідною семантичною підсистемою постають позначення *той світ, другий світ, невидимий світ*, що втілюють ідею *потойбічного життя*⁸.

Ідея *смерті* як життєвої невідворотності, скону за тих чи тих ситуативних обставин нерідко пов'язана з осмисленням константи гріховності, бо зрештою,

⁶ V. Vojtovič, *Ukrains'ka mifologija*, Київ 2002, s. 160; Vasil' Stefanik – *hudožnik slova*, redkol. V. Ġrešuk, V. Kononenko, S. Horob, Ġvano-Frankivs'k 1996, s. 7-19; V. Kononenko, *Koncepti ukrains'kogo diskursu*, Київ-Ġvano-Frankivs'k 2004, s. 90.

⁷ V. Kononenko, *Tekst ...*, s. 157.

⁸ M. Zubric'ka, *Ontologizaciâ smerti u tvorčosti Vasilâ Stefanika* [v:] *Studij z integral'noi kul'turologij*, L'viv 1995, s. 21-24; L. Nakonečna., *Motivika smerti u tvorčosti Vasilâ Stefanika* [v:] *Vasil' Stefanik i nabližennâ*, za red. S. Horoba, Ġvano-Frankivs'k 2017, s. 119-128.

людина має страждати за вчинені гріхи аж до настання смертного часу. Письменник мовно-естетичними засобами відтворює позицію тих, хто вважає заподіяння смерті собі або іншим гріховною дією. Скажімо, в оповіданні “Стратився” батько, сумуючи з приводу самогубства сина, прагне зрозуміти, що його у *гріб загнало*. Адже за християнським приписом, це великий гріх; батько не знаходить відповіді на звернуте до сина запитання, що зумовлене його вірою в Боже провидіння: – *Нащо ти душу стратив?! Писану тайстру поклав під голови, в головах поклав свічку, аби горіла за страчену душу*. Слова-поняття *смерть, гріб, страчена душа* в підсвідомості вишиковано в один смисловий ланцюжок.

Інший приклад. Вмирає від страшної хвороби дівчинка Катруся з однойменної новели; рідні витратили на її лікування всі статки. У розпачі батько готовий якнайшвидше поховати свою доньку, аби не мучити її й свою родину: – *Я тебе без дохтора поховав, я тобі буду дохтор. А відки ж я наберу на вас, на дохторі, на аптики та на дідька рогатого?! Наймив-ем фіру, та ліпше вже відвезти на могилу, та відвернути, та й збутиси*. І далі: – *Ти собі вмреш і гадки не маєш, нібито не однако в землі гнити?* Він не помічає, що слова на кшталт *поховав, відвезти на могилу, збутиси, вмреш, гнити* болем віддаються в серці рідної дитини. Лише на мить прокидається в селянинові думка, що гнівить він Господа: *Боже, Боже, що це мене найшло цієї днини!* Життєві негаразди сильніші за страх перед Богом. За лаштунками тексту залишається питання: хіба настільки грішний той нещасний батько? Його ставлення до смерті як до невідвортної дії (*нібито не однако в землі гнити?*) засвідчує скоріше селянську упокору, відчай, аніж гріховність.

Як виклик долі, невідвортність, що спіткала його родину, сприймає старий Максим загибель обох своїх синів, смерть жінки. Образі в хаті не врятували рідних, старий не бачить у святих допомоги: *Образи на стінах почорніли, а світі дивляться на пусту хату, як голодні пси. Стара ціле живе обтикала їх барвінком та васильком та голуби перед ними золотила, аби ласкаві були, аби хата ясна була, аби діти росли. Та хоть їх багато, а всі вони до нічого, світиці*. Виразне порівняння *дивляться, як голодні пси*, вердикт *всі вони до нічого* не свідчить про те, що Максим утратив віру в Бога, але занадто важкі випробування судилася йому. *...якби прийшов до мене світий Юрій, то, бігме, подарував би-м ті, аби-с з ним ішов змії розбивати*; примітивне сприйняття Божої ласки міститься в побажаннях старого: – *А ти, Мати Божя, будь мойов газдинев; ти з своїм сином посередині, а коло тебе Андрій та Іван по боках*. Віра як єдина втіха – стрижневий мотив оповідання. Звернуте до Богородиці прохання *будь мойов газдинев* сприймається не як зметафоризований вираз, а як побажання віруючого, що не знаходить іншої розради (*Сини*).

У настанні смерті, переході в *другий світ* герої Василя Стефаніка вбачають Божу волю, вищу справедливість, бо смерть не обходить нікого, а часом – вона порятунок, позбавлення людини від мук земного життя. Постає ідея посмертного існування. Письменник змальовує образ *невидіного світу*, який і притягує

до себе, й лякає героїв його новел. Порівняйте: *Умирати би кожному, смерть не страшна, але довга лежача – ото мука. І Лесь мучився. Серед своєї муки він то западав в якийсь **другий світ**, то виринав з нього. А той **другий світ** був болючо дивний. І нічим Лесь не міг спертися тому **світові**, лише одними очима... В'язався очима, держався його, і все мав страх, що повіки запруться, а він стрімголов у **невиданий світ** звалиться (Скін). Фатальність мислення (нічим Лесь не міг спертися тому світові), детермінована християнськими переконаннями, посилює враження трагічності життя, катарсису; через текстове тло проходить думка про відчуття *страху* перед настанням смерті⁹, яке визначено екзистенційними настановами, самою онтологією трактування життя і смерті.*

Узагальнюючи свої роздуми про життя і смерть, саме існування в земному світі, Василь Стефаник звертається до образу-символу *дороги, шляху*, що його долає людина; це шлях із перешкодами, з подоланням труднощів; він вимагає мужності й волі, а не лише сподівання на Божу ласку. Як узагальнена характеристика незламної духом особистості звучать слова письменника: *Любив свою дорогу, не сходив з неї ніколи*. З фатальною обов'язковістю герой новели *Дорога* перетинає етапи свого життя: дитинство, любов, тяжка праця, війна, смерть матері; герой загартувався (*став сильний і гордий*), але життя минає, і от він уже скаче з могили на могилу, як осіннє перекотиполе. Як перейшов сто гробів, пише письменник, *то сотий перший його був*. Наприкінці життя герой звертається по допомогу до Бога, бо натовмився й не годний іти далі: – *Боже, ти подаруй мені решту моєї дороги, бо я не годен вже йти!* Герой прожив відміряне йому життя, як передбачене долею, він безсилий перед нею, але головне в його сповіді, що *не сходив з дороги ніколи*.

У тлумаченні *віри* в текстах Стефаника відтворено уявлення його героїв про християнське вчення як підґрунтя їхньої поведінкової діяльності. Віра постає як світоглядна позиція, непорушний закон життя покутських селян. Навіть за умов, коли герої новел письменника під тягарем нещастя, що їх спіткали, гніваються на Бога, їхні погляди, що спираються на віру, є незмінно глибинними, такими, що діють уже на рівні архетипів, підсвідомого.

Водночас спосіб життя, скрута, неосвіченість, дія традиції мають наслідком скореговані уявлення селян про віру в Божі приписи; визначення мотивів поведінки героїв впливом віри й вірувань стає стрижневим мовно-естетичним складником організації дискурсу. Переконані в тому, що лише за допомогою Божої допомоги можна здійснити замислене, його герої не припиняють активно діяти на свій розсуд. Згадаймо текст новели *Сон*. Надворі зима, а героєві сниться, що прийшла *файна весна*, він завзято працює, в його мріях – вийти в поле (*так годиться*): *Як Бог дасть, то буде пиєниця. Колачі спечемо і дамо таким, що не мають з чого спечи... Дамо, дамо, як нам Бог дає, та й ми дамо, дамо...* З одного боку, „як Бог дасть”, а з другого, й герой виявляє життєву позицію,

⁹ V. Kononenko, *Tekst...*, s. 157.

фаталістичні настрої поступаються перед осмисленням власної сили: – *Я можу працювати, бо маю моцні руки, як кінцьке копито* (прикметне порівняння *моцних рук* з атрибутом кінської сили – *копитом*).

Письменник передає прагнення селян осмислити вплив Божого провидіння на життя людини; роздуми з приводу того, кому Бог допомагає, кому не прощає його провини, як не прогнівити Господа, супроводжують мовну картину світу. Важливі в цьому сенсі міркування селян, які шукають пояснення нещастя, що спіткали героя; Бог впливає на долю людини, але й кожний має виборювати своє щастя: – *То, видите, чоловік ба сеї, ба тої собі загадує, а то вже **Божя міць**. У Бога нема, що цес файний, а цес старий, а цес бідний, у Бога всі однакі; що має Бог дати, то дасть і найбіднішому і найбагатішому* („Майстер”). *Божя міць* безмежна, але й людина може поробити іншому біду; в цих міркуваннях простежена філософія відносної залежності від „Божої ласки”; постає ідея вищої справедливості, *правди* як морально-етичної категорії.

У спілкуванні з Господом герої Стефаніка – зацікавлені співрозмовники, котрі розповідають йому про свої нещастя, радяться з ним, сперечаються; Всевишній для них близький і зрозумілий у його діях, але часом і жорстокий, не завжди справедливий, його можна попросити не лише зробити добру справу, а й покарати винного, від нього можна вимагати, з ним можна не погоджуватись. В уяві Стефанікових селян, Бог у чомусь подібний до селянина, але наділений вищою владою, здатністю карати й милувати, він – „свій”, „рідний”, „хатний”. Скажімо, старий селянин *гримить, як грим, та з Богом правдається*. Бог *приступав* до нього через скоєні селянином гріхи, ні в чому не поступався старому. Герой звертає до Бога молитву, якої той нібито ніколи не чув, але вимагає за неї віддяки: ... *і за цю молитву то ти повинен мені дарувати (Межа)*. Слова *повинен дарувати* містять не стільки вимогу, скільки відчуття відчаю, прагнення будь-що подолати нещастя.

Мати Бога в душі у покутських селян не означає дотримуватися церковних обрядів. Герой новели *Побожна* з презирством говорить про *побожну*, засуджує жінок, що створили релігійне *братство*. Жінка висловлює побоювання, що через поведінку чоловіка втратить *царство небесне*. Чоловік не шкодує слів для її засудження: – *Та якби вас тоті черці знали, що ви за чилединка, та вони би вас буком з церкви! Аді, які мені **побожні**, лиш фоста на заді хибує!* Чоловік не вірить у побожність жінки, вважає її нещирою, Суперечка закінчується тим, що чоловік починає бити жінку: *Мусив бити*, з посмішкою зауважує автор. Церковне життя як віддзеркалення життя духовного сприймається з іронією, тональність викладу знижена.

Інтерпретація образу-символу *хреста* виходить за межі його сприймання виключно як утілення Божого¹⁰; це носій ідеї страждання, випробування, важкої

¹⁰ *Slovník biblijného bogoslov`a*, s. 860.

ноші, у ширшому сенсі – самої вічності¹¹. В оповіданні *Похорон* образ хреста стає мовно-естетичним узагальненням тяжкої втрати – смерті малої дитини. На початку оповіді *чорний хрест* несе обдертий хлопчик, (*білий тоненький хрестик* уміщений на *трунві*). *Хрест* стає знаком ситуації: *Йдуть усі помучені, зів'ялі, сіру мряку хрестом прорізують. Чорний хрест* нависає над померзлими людьми, як кара, погроза, неминучість долі: *Чорний хрест обвився сивими цяточками мряки, хлопчики померзли, і баби ледве лізуть*.

Іншу мовно-естетичну ситуацію відтворено в оповіданні *Камінний хрест*: селянин Іван поклав на горбі, на якому виросував хліб, камінного хреста: – *Гірко-м го віз і гірко-м го наверх вісаджував, але-м поклав. Такий тежкий, що горб го не скине, мусить го на собі тримати так, як мене тримав. Хотім-єм кілька памнетки по собі лишити. Хоч Іван до церкви ходив лиш раз у рік, але Бога не забував: – Може, пан Бог менше гріха припише. Головне призначення камінного хреста – стати знаком пам'яти про Івана та його жінку: – Видиш, стара, наш хрестик? Там є відбито і твоє намено. Не біси, є і моє, і твоє...* Цей *хрест* на горбі не лише має нагадувати про прожите життя, це святиня, свого роду тотем, камінь вічності.

Трагічним є життя селян-покутян, трагічні ситуації, в які вони потрапляють, їх переслідують важка праця, злидні, голод, смерть; проте вони сприймають цей життєвий драматизм як закономірний процес, їхня покора перед Божою волею дає змогу сприймати біди та нещастя з мудрістю, закодованою в їхній мовній свідомості як образ світу, як обов'язковий супровід, фатальна доцільність. Християнська самосвідомість – джерело їхньої здатності долати трагічне, бачити й світле, радісне, сподіватися на щастя дітей і онуків: – *Мій ласкавий Боже, – чим я годен відплатити твою ласку? Ти мене своїм сонцем, дощем і бурею тримав у силі довгі роки, аби мої діти і їх діти жили і росли! (Роса)*. Надія зберігається.

ЛІТЕРАТУРА

- Kononenko V., *Koncepti ukrains'kogo diskursu*, Kiïv-Ìvano-Frankivs'k 2004.
Kononenko V., *Simvoli ukrains'koï movi*, 2-ge vid., Kiïv-Ìvano-Frankivs'k 2013.
Kononenko V., *Tekst i slovo*, Kiïv-Ìvano-Frankivs'k 2017.
Nakonečna L., *Motivika smerti u tvorčosti Vasilâ Stefanika* [v:] *Vasil' Stefanik i nablížennâ*, za red. S. Horoba, Ìvano-Frankivs'k 2017, s. 119-128.
Slovník biblijnogobogoslov'â, per. z fr., za red. Ksav'ê Leon-Dûfura, Rim 1992, L'viv 1996.
Stefanik V. S., *Proza*, ukrLit.org/stefanyk_vasyl_semenovych/tvory [20.01.2018]
Vasil' Stefanik – hudožnik slova, redkol. V. Grešuk, V. Kononenko, S. Horob, Ìvano-Frankivs'k 1996, s. 7-19.

¹¹ V. Kononenko, *Simvoli...*, s. 120.

Vojtovič V., *Ukraïns'ka mifologîâ*, Kiïv 2002.

Zubric'ka M., *Ontologizaciâ smerti u tvorčosti Vasilâ Stefanika* [v:] *Studii z integral'noi kul'turologii*, L'viv 1995, s. 21-24.

У статті висвітлено мовно-естетичні засади розуміння християнських цінностей героями новел Василя Стефаника. Описано основні константні одиниці мовомислення, що відтворюють уявлення покутських селян про дотримання приписів християнської етики й моралі. В світобаченні селян, відбитому в дискурсі Василя Стефаника, знайшли відображення елементи язичницького вірування, звичаєвого права, міфологічного сприймання образу світу. Авторська позиція щодо етичних норм героїв відбита не безпосередньо, а через посилання на умови життя, їхню психологічну самосвідомість. У Стефаникових текстах міститься позитивна оцінка таких рис селян, як доброзичливість, правдолюбство, побоювання гріха, віра в Бога.

Ключові слова: текст, мовомислення, християнські цінності, мораль, етика, концепт, константа, смисл, віра, доля, покутські селяни.

CHRISTIAN VALUES IN THE LINGUISTIC AND AESTHETIC RECEPTION OF VASYL STEFANYK

The article deals with the linguistic and aesthetic principles of characters' understanding of the Christian values in the texts of Vasyl Stefanyk's novels. The main constants of language and thinking, which reproduce Pokuttian country folkideas concerning following the Christian ethics and morality, have been described. In the worldview of the peasants, depicted by Vasyl Stefanyk, elements of pagan belief, customary law, and mythological perception of the image of the world have been reflected. The author's position on the ethical norms of the characters is not reflected directly, but through the reference to living conditions, their psychological self-consciousness. The texts of Vasyl Stefanyk contain a positive assessment of such features of the peasants as benevolence, truthfulness, fear of sin, faith in God.

Key words: text, linguothinking, Christian values, morality, ethics, concept, constant, meaning, faith, fate, Pokuttian peasants.

zgłoszenie artykułu: 1.07.2018
przyjęcie artykułu do druku: 03.02.2020